

بروزترین و برترین
سایت کنکوری کشور

WWW.KONKUR.INFO

Konkur
.info

<https://konkur.info>

بدیع ← لفظی ← عوامل ایجاد موسیقی لفظی (واج آرای، واژه آرای، سجع، جناس، موازنه و ترصیع)
معنوی ← عوامل ایجاد موسیقی معنوی در کلام

درس سوم

واج آرای، واژه آرای

در این درس درباره بخشی از موسیقی کلام؛ گفت و گو خواهیم کرد که موضوع علم بدیع است. بدیع دو نمود لفظی و معنوی دارد. عواملی که موسیقی لفظی را پدید می آورند، **بدیع لفظی** می خوانیم. بدیع معنوی را در سال های آینده بررسی خواهیم کرد.

تکرار واج و واژه در زبان عادی، پسندیده نیست. اما در زبان ادبی تکرار بر جاذبه، کشش و گوش نوازی سخن می افزاید.

شاعران و نویسندگان متون ادبی یا از تکرار واژه سود می برند و یا از تکرار واج یا آوا بهره می گیرند؛ گاهی کل عبارت یا جمله را هم تکرار می کنند.

واج آرای: تکرار یک واج (صامت یا مصوت) در سخن است؛ به گونه ای که بر موسیقی و تأثیر آن بیفزاید.

خیزید و خیز آرید که هنگام خزان است

باد خنک از جانب خوارزم وزان است

منوچهری

در این بیت، تکرار کدام واج ها بر موسیقی و آهنگ کلام افزوده است؟

سرو چمن من چرا میل چمن نمی کند
همدم گل نمی شود یاد سمن نمی کند

مصوت بلند «ا» در بیت، هفت بار تکرار شده است. اگر به موسیقی و آهنگی که از بیت برمی‌خیزد، دقت کنیم درمی‌یابیم که تکرار آگاهانه یک مصوت تا چه اندازه در غنای موسیقی این بیت مؤثر بوده و به گوش‌نوازی آن کمک کرده است. در همین بیت، تکرار صامت‌های «خ» و «ز» در مصراع اول نیز به عنوان یک عامل ایجاد کننده موسیقی لفظی در خور توجه است.

پیش از اینت پیش از این، اندیشه عشاق بود

مهرورزی تو با ما شهرة آفاق بود

حافظ

در مثال دوم، شاعر صامت «ش» را در پنج واژه آورده است؛ یعنی، «ش» بیش از هر صامت دیگری تکرار شده و همین امر بر موسیقی بیت و زیبایی آن افزوده است. این تکرار را «واج آرای» گفته‌اند؛ زیرا آرایه‌ای است که از تکرار یک «واج» حاصل می‌شود.

خواب نوشین بامداد رحیل باز دارد پیاده را ز سبیل **سعدی**

در نمونه بالا، تمامی کلمات مصراع اول با مصوت کوتاه «ب» به هم پیوسته‌اند. تکرار این مصوت، بر موسیقی بیت افزوده است.

توجه: واج آرای صامت‌ها از مصوت‌ها محسوس تر است.

به بیت‌های زیر توجه کنید. در این نمونه‌ها، **تکرار** واژه بر تأثیر آهنگین بیت، افزوده است.

پس هستی من ز هستی اوست تا هستم و هست، دارمش دوست **ایرج میرزا**

ای دریغا، ای دریغا، ای دریغ کانچنان ماهی نهان شد زیر میغ **مولوی**

با من بودی، منت نمی‌دانستم تا من بودی، منت نمی‌دانستم

رفتم چه من ار میان، تورادانستم با من بودی، منت نمی‌دانستم **فیض کاشانی**

ماراسری است باتو، که گر خلق روزگار دشمن شوند و سر برود، هم بر آن سریم

سعدی

ح ه

غ ق

ط ت

ز ظ ذ ض

ع

ص س ث

توجه: آنچه در تکرار اهمیت دارد، جنبه موسیقایی و آوایی سخن است نه شکل نوشتاری واژگان.

خودارزیابی

۱ در بیت‌های زیر، نمونه‌های واج‌آرایی را بیابید.

● سرو را بین بر سماع بلبان صبح خیز

همچو سرمستان به بستان، پای کوب و دست زن

خاقانی

● گو بهار دل و جان باش و خزان باش، ار نه

ای بسا باغ و بهاران که خزان من و توست

هوشنگ ابتهاج

● سر ارادت ما و آستان حضرت دوست

که هر چه بر سر ما می‌رود، ارادت اوست

حافظ

● ای تکیه‌گاه و پناه / زیباترین لحظه‌های / پر عصمت و پر شکوه تنهایی و خلوت من!

مهدی اخوان ثالث

ای شطّ شیرین پر شوکت من!

۲ در اشعار زیر، آرایه تکرار (واژه‌آرایی) را بیابید.

● عمر ما را مهلت امروز و فردای تو نیست

من که یک امروز مهمان توام، فردا چرا؟

شهریار

● دل اگر خدا شناسی همه در رخ علی بین به علی شناختم من، به خدا قسم، خدا را

شهریار

● زمانه قرعه نو می زند به نام شما خوشا شما که جهان می رود به کام شما

هوشنگ ابتهاج

● گر تو گرفتارم کنی، من با گرفتاری خوشم

ور خوار چون خارم کنی، ای گل! بدان خواری خوشم

ابوالقاسم حالت

● گرم باز آمدی محبوب سیم اندام سنگین دل

گل از خارم بر آوردی و خار از پای و پای از گل

سعدی

● بی عمر زنده ام من و این بس عجب مدار روز فراق را که نهد در شمار عمر

حافظ

● پای استدلالیان چوبین بود پای چوبین سخت بی تمکین بود

مولوی

● از ننگ چه پرسى که مرانام ز ننگ است وز نام چه پرسى که مراننگ ز نام است

حافظ

● گر اظهار پشیمانی کند گردون مشو ایمن

که بدعهد از پشیمانی، پشیمان زود می گردد

صائب

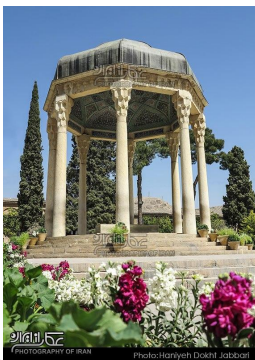
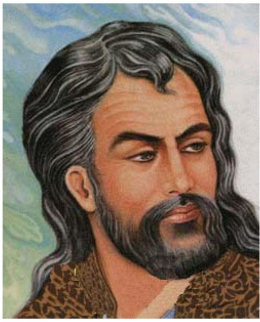
● یک عمر پریشانی دل، بسته به مویی است تنها سر مویی ز سر موی تو دورم

قیصر امین پور

● هر کجا دردی است درمانیش هست درد عشق است آنکه درمانیش نیست

سلمان ساوجی

۳ غزلی از دیوان حافظ بیابید که نمونه مناسبی برای کاربرد واج آرایی و واژه آرایی باشد؛ سپس مشخص کنید، کدام واج‌ها و واژه‌ها در ایجاد این آرایه‌ها، مؤثر هستند.

جان بی حبال طمانیل جهان ندارد
 بایچکس نشانی زان دستمان ندیدم
 بر شبنمی دین ره صد حسرتش است
 سر سوزنل فراغت توان ز دست داند
 چنگ خمیده قامت میخواندت عبرت
 ای دل طریق زندی از محبت بیاموز
 احوال کنج تو را من کایام ادربا
 کز خود قیاسم است اسرار از بوستان
 کس در جهان ندارد یک بنده بجز حافظ
 زیرا که چون تو شبی کس در جهان ندارد

بروزترین و برترین
سایت کنکوری کشور

WWW.KONKUR.INFO

Konkur
.info

<https://konkur.info>